

№ 140 (9215)	Суббота, 1973 чылдың июнь 16	1975 чылда үндөзилеттинген.	Өрттө 2 кал.
--------------	------------------------------	--------------------------------	--------------

«Мал чөмчөлөрү белекчөлөрүн» тууралуу өлкөдө чурдап баштаган колхоздор базасын көз каранды 1973-74 жылдар үзгүндө мал кышпалаанчыгына белекчилердин тааламына көмөчкөр дугайында доктадым СЭКК Топ Комитети болгон СССР-иң Министрлер Чөвүлүгүн Чөвүлүгүн

жөргөчтө, партия организацаларынын, совет болгон көз каранды органдарынын, колхоздор араларынын болгон советтар директорларынын, көз карандынын тусурай артындагы кичине СЭКК Топ Комитети болгон СССР-иң Министрлер Чөвүлүгүн угулдуруш. Мал ажыдынын продукциянын

тыгын болгон баш тыгын даражасынын чыгарда мал ажыгын хөжүмдөр таламы биле партия, совет болгон көз каранды органдарынын чыгуу органдары ол болуу деп санынанын республикаларын комитеттеринин ТИкарды болгон Министрлер Чөвүлүгүндө, СССР-иң

байжыгын, саяс болгон саяж кадалаалар чөргөрү кургакдыга чөргөр болгон оларын дөргөрүн чөргөрүндө тергүү азыраар эгелдектө Мал чөмчөлөр мал фермаларына соорт чөдирин дөздор кылдым мал азыраар бөдүн чөмчөлөрү белекчөлөр биле чөргөсө

[illegible]

Улаштыр бүдүргэлеринын, түдүк болгаш хоорай органициллеринын талаасында кеңде ачкы-агый ачылдычтыларыга иленипкелг шөф дүзүлүмчелерин көргүзүп турганы база ачкы иленип берген.

Мал ажысын күздөрү талаа-биле чер-чөрдө уугу ажыдарын чорудуп турарын демдегелешпаша, беш чылдың байтагы ийи чызында уугу ачкы-агыйнын тутула ол адырынга беш чылдың байтагы ийи чызында чедип адынгын темпидер ачкыа четиш болчп тутар

секирип колхозтарда болгаш совхозтарда чогуру ойунде септесеп болгаш багай ачкыларынчың фактылары бар болуп турар.

Малдың чөм-суурун быжыдаары, ачкы-агый бүдүрүште малдың бөдик шынарың чөмөриниң курдалырын тургузары, мал фермаларыны кышка чогуру ойунде белеткериң, аэп, сүт, чуургалар, дүк болгаш мал ажызының өскө-даа продукцияны бүдүрүр болгаш күрүшөгө садар талааы-биле плавнары болгаш социалистик хузаагелерины ылап-ла күсүсөрип бо

дун чөмөшиниң чөмөриңе таптырар.

төрылатың чогуру ойунде ажаадылчп, одурустар арасы үздүдериң чөрударын, бок үштөр болгаш хорактычлар-биле демсесиди, үштүрлер органигит болгаш минералдык чөмөшин дүгелдер-биле немей чөмөриң, бөз ол ишпаш одар-бөлиңер чөрилер чашкыны кадырып сугуттар усталовналарын ачкытп ачкылаарын чогуру ойунде органицилластаар;

мал кайжаларын, мал чөм белеткериң чөхтериң, сикид

апрель 24-те үздүргө М. доктаадыла дүштүр бугае, албан төрлериниң, галвацияларын чык мобилдерин, чык сөөк кокугуларын эилелдеп киргеш, ол сорулгага ажылап кызулгаг.

1973 чылдың пламын айткып мал кайжаларын дүрөгөдериңте, ажы

(Уланчымы 3-кү арымда)

[illegible]

Хову-шөлдөрийн чаагай жүдүү ачаары дег хой кыгыздымын түлүк үсн чымышты. Дүтүң үсн адына дейней, «чымыч дым» деп адыны тавары эвес. Бо чүгүдә ажыл бист республиканың ажыл-аңкый рымда калбарган.

Каа-Хем районшүң «Бургаар» совхозтүң төнүң кыргыда пунктзунга төшүлән кээрге, оон чүлгәк чыды доразан-па думчү кээр. Хойларны кыргаша лыптарга, «нөсәй төнүң» утуп кааытванынга өөрәнә өөрүңүң аразыччә дөшкә кире, бээрге, кыргаштыңа хойлар олу чыдырган, «бтерип база дүрген кыргыс болза» дөзизиг «адаарга» турарлар.

Электрияңг хачыларны бизин чиндип турган кижиз чоңшүлэй бердим. Ону Хигет Санар-оол дээр бол. Бир кыргыкчы әр аңа хач

Июль 14-те СЭКП ТК-ның Чыгыш секретары Л. И. Брежнев Кремльге парлаганн, радиолук болгаш телевидениени кол-кол америк органынан Совет Эвлюление теллелер турар болур америк журналисттерин хуласт алган.

Беседа уезинде Л. И. Брежнев оң Американың Каттышкан Штаттарына баар деп турарыга холбоштыр жоресонденттерин айтыргыларына харышкан. Л. И. Брежнев айда холбоштыр совет-америк харылаалары моон сонгаар улам таарымчалыг кылдыр жогхударын эки аралар барыа онзалал демгелген. Чогуун-ла ол дугайын АКШ-ын президентин Р. Никсон-биле беседаларын деп турар. Президент Р. Никсон-биле бистин Москвага ужуражымкымыз эки агеин салганы демгелгенек тур мен деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Бистер мычын совет-америк харылааларын жогхударын пращоналлыг удеинизинин дугайын дугурушкан бис, ол дээрге, «Совет Социалисттик Республикалар Фиделети биле Американың Каттышкан Штаттарынын аразынга бот-боттарынын харылааларынын удеинизини» деп документте 1972 чылдын май айда Москвага ат салганы боюур. Москвага ужуражымкыкыа соовза чүзү-бүрү адмралар талазы-биле ийн талааны боттук харылааларына калбартырынын аймактыг дуржулгаам анза база немешкен.

Совет-америк харилцааларын таарымталыг төгжүлдөө
нийгмийн туртгуд — Совет Эмеллениц болгаш Американын Кат-
тышкын Штаттарынын улустарынын эрге-ажыктарына,
тайбынын болгаш дегейге аймыд чок чорукту бажылаа-
лаазаан берий турар.

Июнь 14-те Кремльге СЭКП ТК-нын Чыгыш секретары Л. И. Брежнев социалисттик чурттарыны, элчиерин — Венгр Улус Республикасын Д. Рапани, Вьетнам Демократтыг Республикасын Во Тхун Донгту, Герман Демократтыг Республикасын Х. Биттерни, Көрс Улус-Демократтыг Республикасын Квон Хи Гени, Куба Республикасын Северо Агире дель Кристоно, Польша Улус Республикасын З. Новакты, Румыния Социалисттик Республикасын Г. Бадрусту, Чехословак Социалисттик Республикасын Я. Гавелканы, чурттарыны херектеринге тур баууреттериниерини — Болгария Улус Республикасын К. Атанасовту, Молд Арат Республикасын Ш. Дагавны, Социалисттик Федеративтик Югославия Республикасын М. Врешти худуэл алгаи.

Найирмалдыг бөсөдө уездине Л. И. Брежнев СЭКП-нин XXIV съездине, ТК-нын апрель (1973 чыл) Пленумунун штиппендияры амылдарга кичээлдер ботталдыры турарын дугайын, тоску беш чылдын үшкү, штиппендия чылынын сорулгаларын күсүсүл дээш совет улустун кайы хире бөдөлүсүрүшкүн-биле аймаалар эрге-ажыктарына болгаш куура-сорууга дүтүп турар бөсөдө уездине онгалат демдогдаты.

Л. И. Брежневтин акы-дуума социалисттик турттарын эч чингир-биле учуражышкыны чыгыт, чүрөктин ханымында байдалга эрткен.

Бөсөдө СЭКП ТК-нын Политбюро кежигүү, СССР-нин даштыкы херектер министр А. А. Громыко, СЭКП ТК-нын секретары К. Ф. Катусhev, СЭКП ТК-нын кежигүү, СЭКП

Совет улустун, аky-дуума социалисттик чурттарнын улустарынын катчыларынын башы куче төрөтөтинин чыгыс ап-сет-
 ТК-нын Чыгыне секретарынын дузалакчызы К. В. Русако-
 олар киришкенер.

Июнь 14-те СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев Куба Республиканын ССР-де элчини Северо Агир-де дель Кростону хулузеп алган.

Беседа үзіндіе Совет Эмиллел биле Куба Республиканын аразына харызааларны хөгжудеринин, совет-куба зайыралды быжыгларарнын, а ол ыкшак делегейин чамдык айтырмаларын талазы-биле санал-онал солушкан.

ЭСМ-НИҢ КӨРҮЛДЕЗИ ДООЗУЛГАН

«Социалисттар туртарынын тапкысы аай ээлектривут са-
лыга машиналары» деп деген дегелдегизин айткы
ыкта 14-те доозулга. Ону Москвага, СССР-иң УАЧ-те
эрттирген. Анда СССР-иң, Болгариянын, Венгриянын,
ГДР-ини, Польшанын болгын Чехословакиянын специали-
стериниң калы аймапалар турар, кылганы ЭСМ-иң ег-
бүлдегизин» үпкү салгалынын машиналарын деген көргү-
сө.

СССР-иң Министрлер Чогулдегизин Дагдарынын ораза
тылары Н. К. Байбакова, В. А. Кирьялин, В. Н. Новиков
Л. В. Смирнов, СССР-иң болгын социалисттар туртары
министерстволарынын база ведомстволарынын удуртук-
лары барын чораштар.

— Ол дегелдегиз дегелдегизин хай-хай туртарынын специ-
листри айма согуруларга. Анда чарткы миллион хитре кы-
лал.

Ой делегелге СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүвү А. П. Кирилевко, СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүвүге каздаттар П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретарлары В. И. Долгих, П. В. Капнтонов, К. Ф. Катухов, жи тораан.

Делегеленин кыргызчаларыне СССР-ның Садыг-үлөтүл палатасының хуздүдү дипломатия болшап тураска алдын медалдарын тиймискан.

(СЭТА).

ВАШИНГТОН. (СЭТА). СЭП ТК-ның Чыгыш секретары Л. Брежнев биле соң кылды деп турар чыгуаалашчыклары совет-америк харызалаары улам экижидериге ийилгиз дээринге буузуурга АКШ-тың президенти Р. Никсон идереткеп. Р. Никсон аа дуугайн төсөөдөнгө чуус чыгуаалаш, медөгез.

«Келрп повешчынствэ СЭП ТК-ны Чыгыш секретары Лилия Брежнев биле бедик денкисе учуражыр мей—деп, АКШ-тын буузданданган чыгуаалан.—Ол учуражымшыкта ай-айны биле үргүтүлдөп келген бетекемле үндөзлөш, бир тил арываска калбак кошулуштагы болгаш чагаал чымыкшыкта үндөзлөш, биздин учуражымшынарында түптөлбө шериң чаргалдаары болгаш дайым айнымын—Дээждөндөгилте чаа узут дептирге, делегейиң аз шымарын куртурттары арзынга ин дээр болгон ажим-дузал харызалааны тударынын оруунга бурунгар шимчозокка берип тур деп бууздөрдүн-биле чыгуаалар мен».

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

да 50 кизи бар. Олар база-
ла дүржүлгөй кыргычтар.
Баштайгы хүндер 2677
баш тогуларны кыргаш, он
2821 кг дүктү алган. Бир
башка ошолотпур 1,2 кг болуп
турар. Чогуу уулу хойлар-
ны болтап ирттерген дүтү
ам-да хозазан, оларны арай
сөздөрүлүп кыргыч апарар.
Кыргызда пүтүзүүнүн
хүндө, башкычукуту 1000 баш
хойну кыргыч болур. Амын-
сында хүндө 800—900 баш
хире хойну кыргыч турар.
Дүктүн чидирини болур-
бзынче, хойну акы шынар-
лук кыргычынче болташ
дүктү болур-чогууру-биле
класстарынче уалт кычза-
ны салган. Кыргызда
пүтүзүүндө улусуу контроль-
дун 6 кижигил тускай посту-
дун тургуска. Контролдерлар

ажылдын шынарын дуда-ла
хынап көрүп турар.
Тус-тус кыргыччыларда,
мурнакчылар ам безин аде-
рер келген. Эки шынарыл,
хий дүк дээр чарын калбар-
ган. Оюн Суржмаа хүндө
42 кг дүк кыргыч нормазы-
нын орунга 48 кг чидирин,
Оюн Чырай-Уруг 47 кг-ны
кыргыч, мурнуку одутрга ча-
руу турар. Оочун кыргыч,
чылда 61 тонна дүктү кү-
нөсө садар хүзүлгөдөгү. О
күсүселдир-биле дүк чидир-
болдурас, хой ажилында
чутуга кампанияны организа-
туу, бедик денгеег өрттигү
дөш бүгү-ле чүгүлери ки-
лып турар.

К. ООРНАК,
нолхоста партия
организациясынын
секретары.

аымаң бизин чидиттирин алгаш хылаадак приттигиз кыргын берди.

— Бо бистая муракты кыргынчыларыстын барзоон — Ефим Доржук-тур. Хулаа деп ажиа хойбу кыргын турар кижиле-деп, Санар-оол таймал-бырал-дыр.

Доржу-бизе чугалажы бооримге пыппал-ла хуи-нормализе ажыр кутседил, хой буру-ауден-ис 3 килограмм ажыг дукту кыргын ал турар болду. Ол ойде сохозста хой сабыр-мыраан зоотехникын Васелин Степанович Пашинкин чедил кедди. Оон-бизе кыргылда дугайында чугалажымыкта мууялар чугалай-дыр.

— Бистин сохозстун кыргыла чогуу 5400 ажыг баш хой чогуусу сабырлаа түрүп

турар. Бо шиттин иргиз чылаа 19 тошуна дукту кургусте ту-жаар хулаадегил бис. Бо хонсервир чедир Чамыла Саваалпап, Далдан Дамбаанын дзон дерт кодааны кыргыл доостувус. Бугун Серен Са-кыктак анылак приттиги кыргын турарымыс бо. Бо кода-ны кежелезе боор доозар боор бис.

Кыргылда пунктууда шуту 18 кижик электрлял хычалар-бизе ажилдан турар болду. Оларын арамында Виктор Байыр-оол, Диназала Тебус-оол, Чанар-оол Санар-оол, Аман Чермешова дзон ышаш кыргынчалым-мурну-ку одуртуга төрүп, бедик темп-бизе ажилдан турарын көрүп, оларын кыргалаа дугун девалдежил, калы хө-

рештин-ла. Кыргынчалым-нын тура-соруу Төркөн чуртка хой дукту боориче угаалган кижик дораян-ла эскерин каар.

Пунтууда эскериямис-ла болза, чугала-а кылды Виктор Чермешов кылмы турар болду. Ол боду комайбер кижик. Кыргылда үезинде пунтууда механиктин турары ол. Хачы-лар бертиге боор пийке, оларын ай-пашаанда аштан, оларын дашо алаан хой ажил анаа онаажип турар.

Девалзюн дуктер Лиза Ба-йыр-оол биле Нина Санар-оолга кооз-ле тур. Олар дук-терин хынаачалым конугу-запп, шинаарымиз аайы-биле кинтерге сул, боктуг дуктерин эске терже эсе са-

конугу хамаяржыр. Кла-таашкинда бистин бо кы-рымыс боза балай элес ажи-лаа турар деп бил.

Бүрүн-Хемде бо пунтуг ажил эртенгилни 7 шатк эгелеш-се хуи бутурде уаукте чок уаамтыл, кыл-гыттыгын ечымак адышын машиналар Сары-Сечке чо-гул турар. Кыргынчаларын арамыда сохизистин чар-каларбар. Оон түнелин бил хопуктан үндүрери болж. муракчыларын мадан-мал-ларын көрдүгиз. Кыргыч-ларын мурунда кол сорго-га — кыргылданы пюнь 27 чедир бурун доозары болзур-ган. В. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКА: кыргык С. Доржа ажил үезинде. С. ФЕОКТИСТОВТУН фото

ЕВРОПАГА ТАЙБЫҢ
БОЛГАШ КАДЫ
АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

Ш ы н

Тыва литература болгаш уран чүүл хүннери Каа-Хемниң ажыл-ишчилеринде

ЧОННУН МАГАДАП КӨРҮҮШКҮННЕРИ

Тоску беш чылдың шийт-пирилг үшкү чылынын чайы бистин республикага литература болгаш уран чүүлдү байырлап-биле эгелен. Чай-нын башкы айы — июньнун бирде Бий-Хем, Улуг-Хем районнарына ыр-шоор, оюн-тоглоо, уткулгалар болгаш ужуражылгалар улажы берген боттарыныс-ла херечи бооп көргөн болгай бис. Оон соонда байырладың шак ол кайгамчык дүннери тараалган Тандыга барган. А июнь 13-тен эгелеп Каа-Хем районунда эгелен болгаш бөгүн ында сөөктү дүн уламчылап турар.

Чогаалчыларын, чүрүчүлдерин, артистерин, хөгжүмчүлдерин барган чердеринге-ле чон чылы-биле хүлөп ап, динг бодал чечектерин тут-суп турарындан аңгыда, олар-нын база катап чедип келгеш, бараан боорун күзөп күзөлдери ук хүннерде бедик ден-нелге эршип, чогаалчылык ажилдакчылар-биле "чоннун аразында харылаанын кат-чаар-лаа аажок быжыгып ту-рарын херетилеп турары ол.

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелинин баштаар чер-инин дараан О. Сувакпикте уурткан бүткү чогаалчылар чүгле Сарыг-Сеп суурга безин үш ужуражышкыннарын

кылганнар. Олар Култура ба-жымынга болган хой кижилг ужуражылганың соонда шко-лага болгаш амырал-хайлы-рылга комбинатын ажил-дакчыларына аалдап барып, боттарынын чогаалчык план-нарын база чаа чогаалдарын таныштырганнар. Дүүн чогаал-чылар Мерген фермазынга чо-рааннар. Күрүнө шапналынын лауреады, тыва чечен чогаал-дын үндөйлекчилеринин би-разы, чогаалчы С. К. Токанын төрөн черинге болган ук ужу-ражылга бедик деннелге эр-кен, Партия, найрал болгаш күш-ажыл дугайында шүдүк-терин саапчылар, кадарчылар улуг сонургал-биле дым-нааннар.

Күрүнениң «Саян» аттыг ыр-танчы ансамбли Каа-Хем районунда болуп эршип ту-рар литературанын болгаш уран чүүлдү хүннеринде кир-жиш турар улуг коллективтер-ниң биразы. Олар дүүн «Бу-рен» союзуң төвү Бүрен-Бай-Хаакка чедикшикниң ой-наан болгаш бо кезеэ Суг-Бажы суурга концертти көр-гүрүр.

Баштайгы тыва оперетта —

«Хүннүң ыраажылары» база-ла улуг чедикшикнер-биле чонга бараан болуп чоруп ту-рар. Амгы хүннерде көдээ амыралды көргүскен ол хөгжүмчү чогаалда ойнар чор-руп турар артистер дүүн «Коммунизмче орук» колхоз-тун төвүне уран талантызын бараалгатканнар. А бөгүн опе-реттаны «Тилелге» колхоз-тун ажил-ишчилери үткүп ап туралар.

РСФСР-нин алдарлыг бол-гаш Тыва АССР-ниң, улустун эртин Күжүгет Хензиг-боога уурткан цирк-эстрада бөлү-нү артистеринин оюнун Көк-Хаак, Колту, Бүрен-Хем суур-ларын чон улуг таалай-биле көргөннөр. Бөгүн ук бөлүк ра-йон төвү — Сарыг-Сепке ой-наар.

Сарыг-Сеп ортумаак шөл-а-зынга чүрүчүлдерин дел-гемезинче чон үзүктөл чок шуушчушаан. Ында делгеттин-ген ажилдарда чүгле Тывада

чүртүп, ажилдап турар чү-рүчүлдерин эвес, а акы-дук-ма республикаларын чүрү-чүлдеринин хой ээниң ажил-дары кирип турары ук делгет-гени улам шынаржылып ту-рар.

Тыва литературанын болгаш уран чүүлдү хүннери 16 хо-нук уламчылап келгеш, бөгүн Каа-Хем районунда догуступ турарында турсааткан ху-ралдар чогаалчы ажилдак-чыларын бо кезеэ баар суур-ларынга болтулар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУНДАРДА: (сологай та-лазында оң талаа). С. Са-рыг-оол биле А. Чыргал-оол-дун «Хүннүң ыраажылары» деп опереттазындан көргүзүг. Салбыр эргелекчи Тумат (артист Ч. Монгуш), ыры-танчының «Саян» ансамбли-нин артистери көрүчүлдерин тудуканы бодал чечектерин хүлөп алган турары. Цирк-эстрада бөлүкүнүн артистери М. Мерген-Херел, В. Байыр-оол болгаш РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустун арти-зи К. Хензиг-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУН болгаш А. ЧАРАШ-ООЛДУН фотолары.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ КАЯ, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Бөгүн культураның болгаш дыштанылганын парыгынга ажилчы чоннун массалыг селгүүстээш-кини 10 шакта эгелээр. 17 шакта Ногаан театрга амырал хандырылга ажилдакчылары-биле ажилчы чоннун ужуражылгасы болуп. Оон соонда хептерин чаа модельдеринин, баш дүгүн канчаар таарып, аян кинеринин көргүзүлгери болуп.

Июнь 17-де 11 шактан эгелээр паркка кадык-шылга хүнүн эрттирер. Делгетле залынга Тыванын кадык камгалалынын чедикшикнеринин делгет-гези ажиттынар. Эмчилер консультацияларын ажилчы чонга бээр. 16 шакта Ногаан театрга ме-дицина ажилдакчызынын хүнүне турсааткан ба-йырлыг хурал болуп, түннелинде хоорайның меди-цина ажилдакчылары концерт көргүзөр.

Июнь 16-17 хүннеринде «Хүреш» стадионунга национал спорттук хевирлеринге хоорайнын спар-такнадазы болуп. Баскетбол талазы-биле хоорай-нын бирги чери дээр маргылаа даарта 10 шакта № 15 школанын спорт шөлүңге эгелээр.

Дыштаныр хүн шавы.

УТТУНДУРБАС-ТЫР!

Бран чүүл болгаш литерату-ра ажилдакчылары бистерге чон-биле ужуражылга сеткил-сагышка уттувур арга чок чаа-чаа солун бодаларын, өвүр-хевирлерин, исти артыр-тар боор-дур. Мекеегй суур-нун ажил-ишчилери-биле ужуражылга кылдымыс. Чогаалчылар О. Сувакпик, А. Даржаа, С. Коалова олар ба-гүңгү амыралга хамаарыш-тыр чаа шүдүктериномчу-дуар. О. Даржаа чоннун чаа-гынын сестеринге үндөйлеп, амыралда четпес чүдүлери сойгалды. Мен хуумада эртем-шынчилеп институтунун бо тыгыз ажил-амыралдан кыска дындагыны кылдым. Тандынын шөлбанынын дугайында «Мекеегй» деп улустун ырын аялгазынга сестерин уур чогаалчым, чон мурунуга бир-ле дугаарында ырлар ужурга таварыштым.

Оларның аразында сонгү ко-жуундан көжүп келгеш, ийн чыл матчынаш, муракчы хойжы болуп, район Советиниң депутаттарын кайдакынга деп шийтирген Монгуш Доржу база бар.

Орус, тыва демниг холдар Чаартып турар Танды-ла эдээн.

Оон огул Инчат суттун Чалгыналган ишчи чонун, Доржу акый ичкесинде Доржурган хураганнар Онгачага дешкилешип, Инча, менди сүргү болгун! Чүева колхозундан.

Чүгүдү үгөн дугуларын, Чүртүтүп улуг аннаарычче Суг дег аккан кызыл-тасты.

Ч. КУУЛАР.

Литература болгаш уран чүүл хүннеринин кыркыкчызы.

ОПЕРАНЫҢ ЫНДЫННЫГ ЫРААЖЫЗЫ

Бөгүн алдарлыг орус ыраа-жы Антонина Васильевна Не-жданованын төртүтүгенинден бээр чүс чыл болуп турар.

Нежданова болуп чалым чылдарын Олессага эртир-ген. Ол скрипкага дыка өки ойнар көдө башкы кижинин өг-бүдөзине төртүтүгөн бол-гаш адазын саап, музыкага сонургалды аларган. Дыка биезинден эгелээр-ле, ол орус болгаш украин улустун ырыларын дынап, ыраажы-га хангылып, гимназия соон-да өөрөнчүлөрүн ийитп ырынч ууртукчуу кылдыр чорутуп шийчээ.

Гимназия соонда Нежданова башкы ажилчыне сунулаа-да, оон ыраажыга салым-чалынын ош ала-чайгар-ла өлчө хаара туду берген. Ол Петербургче чорупкан, ыңчал-за-да консерваторияже кирер дээн күзели улуг-ла чедик-шин чок болган болгаш чүг-ле 1899 чылдын октябрыда ол уеде Москва консерватория-нын директорунга чаладып келген профессор Умберто Ма-веттинин класзыга кирген.

«Оң бир чыл мурунда, азы 1898 чылдын күзүндө, ба-за-ла Москва консерватория-зынга чаладып келген чех ыраажы Антонин Барпадлин класзыга хеврип үш харыт Василий Бетров дээр ыраажы кирген турган. Оон азы Не-жданова, Шалапин, Собинов

дээн ышмак сураагыларын аттары-биле кады орустун сцена ыраажыларын бол-гаш Москвада Улуг театрын төртүтүп чалымчалак ари-нарында бижиттинер. Нежа-нова-биле Петров бир-ле дуга-рында 1900 чылдын апрельде Улуг театрын сценазынга «Виндзор кудашкыларынга» көстүп келгештер. Олар хой удаа консерваториянын шыл-дап, экаммен комиссиянын эл аки демектерин чаалап ал келгештер. Нежданова консер-ваторияны бир ай болгаш доо-зар деп тура, Улуг театрын сценазынга чедикшикниң ой-наан.

Нежданова баштай-ла Ги-линяны «Иван Сусанин», «Русан биле Людмила» деп операларыга ойнаан. Чайков-ский биле Танеевти өнүү, Москва консерваториянын профессор — Николай Камкин ыткан Нежданованын «Иван Сусанинде» Антонинадан ариозийн күүсеткеннге хама-рыштыр «Чүлө техниказынын талазы-биле эвес, а арын-шы-райнын өскерлип, хуулуп турарынын-даа талазы-биле бирги арианы ыңдыг чик, ыңдыг чараш күүседир ыраа-жыны мындага ховар дынап келген бис» — деп бижээн. Ол

ышмак ол үенин бидингир критиги, профессор Круляков: «Оң эддек, шак ыңдыг мага-лыг, кайгамчык сеткиле чокк үн-биле ыраажы ышмак, Людмиланын ырыларын оон артык канчаар күүседир боор» — деп бижээн.

Ол үенин паралаагынын бижип турганын, үежелерин үежелдерин ап өөргө, Нежа-нова болуп чалымчалак ыраажы үнүн ховар «эрти-нези»-биле бедик үнелелди орус ыр талазы-биле дораан-на чаалап алган турган. Оон биле черелештир ол сцена чакыттары база дүргөп шил-гезип алкан. Манса — чижек кылдыр оон «Евгений Оне-гине» Татьяна, «Садко» Волхованы, Харажыпты ча-йыналчак чедикшикнер-биле ойнаан сактып болуп. Нежданованын казы ойнар кижилери сураагы орус ыраа-жылар Шалапин, Петров, Со-бинов турган.

Антонина Васильевна Не-жданованын репертуарында Бар-нын Европанын хадимы классикаларын безин хой-хой-биле кирип турар. Ол даптыкыже үр хуусада ойнар-чүп чораан.

1920 чылда Неждановага республиканын алдарлыг, а 1925 чылда РСФСР-ниң улус-тун артизи деп хүндүгү ат-тарын тыыскылаан.

Нежданованын репертуарында Мопарт, Шуберт, Шу-ман, Глинка, Даргомыжский, Римский-Корсаков, Чайков-ский, Танеев, Рахманинов бо-лаш өскө-да сураагы композиторларын ырылар кирип турар. Оон-биле черелештир Нежданова Улуг театрын сценазынга Мажковский, Алек-сандров, Василенко, Новиков дээн чергелг совет композиторларын ырылар үртүтүп ырылап келген.

В. И. Ленинни айтышкы-нын дугаар чуртка калбар-ган турган «курүненин муз-ыка тургузушкунуна» Нежа-нова ийлекчилеп кирип кел-ген. 1936 чылда Станислав-ский аттыг опера студиянында ол башкылап эгелээр. 1943 чылда Москва консерватория-нын профессорларын составы-ныга кирген. Бир чыл бол-ганда алаа уран чүүл эртемне-ринин доктору деп атгы ты-ыскан.

1950 чылдын июнь 26-да алдарлыг ыраажы, СССР-ниң улустун артизи бистен чарыл-ган Инчалажок операнын ылымнын ыраажызынын алы чүлге орус эвес, а делгет-тин ыры талазы-биле үн-дөйлекчилеринин төвүнде бо хүннерге чедир алаттынгып ту-рар.

ИГОРЬ БЭЛЗА.

Уран чүүл эртемнеринин доктору.

БИСТИН ЧҮРТУВУСТА

БАШТАЙГЫ ОРУС АКТЕРТА

Баштайгы орус актёр Ф. Г. Волковна турсаады Яро-славльде тургускан. Ийн чү-чүла мурунда ол хоорайга «бодумун театрын» тургу-зар дугайында болж мекээ тыптып келген чүвө деп, ак-тер сөөдүдө билээр.

Эркен чүс чылдын төнтү-зүндө Ярославльтин чуртук-чылары орус национал театр-ның үндөйлекчилерине турса-наа акыдар дугайында хаан чаа-катан дилег кылган. Ын-чаарга оларга хаан чаа-катан Иштиги херектер министр: «Турсаадалар Россиянын хоорайларын наастап турар улуг орус ха-маатыларын аттары-биле чонгун медресинге денге ар-тар эргени театрга ажил-чор-удулга Волковна бээр хире нийти күрүнө укур-уткалыг ачы-хаанга болуп деп бе-деп, харылаан.

А ам удаас Ф. Г. Волков аттыг баштайгы орус театр-

ның хаваларынын чанынга улуг орус хамаатынын, ийн күрүнө укур-уткалыг ачы-хавылазын совет улус сактып турар кижини, беш метр узуу дүртүгү хулар турсаа-дын турунтар.

ЯРОСЛАВЛЬ.

КОРАБЛЬ ДЕГ ТЕАТР

Татариянын Г. Камала ат-тыг Леяны орденниң акаде-миктиг театрынын чаа ба-жымынын тууду Каа-Хемде эгелээр. Ону Кабан хемин эринде кончуп чараш черде туудуп турар. Даштыкы хевир-ден көөргө, ол бажык эринге ээп турупкан эрзи шыгык корабль сагыларын.

Театрга көрүчүлдерин ийн алы турар. Улуг залга мук-кижи, бичин залга 200 киши олуруп болуп.

Театрынч Фобезинге театр уран чүүлдүк музейин тур-гузар. Ында кышкы садты база дерип турар.

КАЗАНЬ.

СПЕНАДА — АГИТБРИГАДАЛАР

Хавты-Маноий национал округтун оң агитация брига-далары алаа эркен көрдөге киришкен. Нефть тыыскы-лары, ышкы неспичилери, туду-жылар боттарынын дээр дээн программаларын алаа көрсү-кен.

«Фобек» болган, «Самолор-дун маталары» деп агит-бригадалар жориниң белин үежелти болган лауреат деп аттарын алганнар.

Агитколлективтер ам оу-ругту кезип чорутуп деп ту-рар. Олар Сонгу чүкте ырак суураарын, нефтьчилерин болгаш туду-жыларын анык хоорайларын, тайгада ышкы кезер черлерин, Самолор — Альметьевск аразында кай-гамчык улуг хоол-дамчы-дыга туду-жы ажил-ишчи-лерин мурунуга боттары-ның концерттерин көргүзөр.

ХАВТЫ-МАНИСКИ.

СОНГУ ЧҮК ЧҮРТУГ АНЫКТАРЫН УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

«Беш чылга — амыктарын шалгыч күш-ажылы, мер-

гежили болгаш дилеп ты-ымчылыгы» деп кыйгы-рыт-биле Коми АССР-ге болган аныктар фестивалыга чеди чүс акыг оолдар болгаш уру-лар киришкен.

Ол байырдалга белеткедиз уезинде шахталарга, нефть болгаш газ тывар черлерге, ышкы белеткедизин бугуру-гелер болгаш транспортка чүс хире комсомолчу-аныктар бригадалары немей ту-густунган. Хоорайларга база тайгаларга суураарга күүс-елдиги мержежидин конур-тары эрткилээр. Дыка хой районнарга культура веделер-ти, спилбазор уран чүүлдү дилегтедери, ширитге баарларын Совет Армияга албан эртинеринге беле-ниң көрдүлери болгусулап. Чүс чеден беш муң киши ГТО-нун чаа комплекзинин нормаларын дугаарычче ки-ришкен.

Фестиваль уезинде шөлдер-ге болгаш сесериттерге, ажилчы клубтарга болгаш театрларга, стадионга болгаш спорт шөлдеринге анык ки-жилер ыры болгаш танчыга, күш-шылда болгаш туду-жы-капталынын талазы-биле маргылаалар кылгалаан. Олар хоорайнын куучу-чу-

рын чаагайжыдарынга база аян ажилдап.

ВОЛГАДА ТҮРИСТЕР

Боттарынын шөлөөзин Вол-гата эртирер күзедиг кий-лерин саны өзүп турар. Оларга бо чылын база бар Бүгү-эиледе укур-дугузын тургуси маршрут ажиттып-тан. Ол — «Устү-Волга», «Динг моорүү» базалары болган Калинин хоорайны дашкыштыр эркен. Түристөр орусчун улуг хемини, оон салдамнарын, эрк чогуу-да ышкыларын, хадимы мооруктериниң каас-чаракын көрүп бөдүрүр. Олар Пуш-кинин чораш черлерин-биле эршип, М. И. Калининни төрөн чери — Устү-Волга суурга барып, Устү-Волга-нын өскө-да барыккачтыг черлерин-биле танышкарлар.

Бо тайын ол маршрутка бугу-чартык муң сонуртка-тар аян-чорук кылды. А Устү-Волга-нын бугу-де эскүр-син-турисни оруттарын бо чылын 700 муң ажит кыжыр эртер.

КАЛИНИН.

АСТРАХАНЬ.

ЭРТЕ-БҮРҮНГҮ ХОРУМНАРЫН ЧАЖЫДЫ

Алдым-Волгала ам туудуп турар-эң улуг Калинин-Астра-хань суутарылга система-нын зоналыга археологтар чедип келгеш. Чалгыс-даа эр-те-бүрүңгү хорумну (а олар мында ош-он болган) суг адаачке кезээ монгөде чидир-бес дээш, олар холчок дала-жып турар.

Ол черлерден баштайгы ты-ымчыклар эртемдерин аажок оорток. Хоор хорум-нардан хүлөр көрүнүктөр, де-мир кыскалар, алдым биз-дир, дыргактар, кастала-лар болган төртүгүгү укур-дугузын хой-хой эдилдер тыыскап. Ортааки вектерин эл бай хоорайларын бир-а-ли — Алдым-Ордү күртүз-каны баштайгы наймысала-нын буудулдарын шивчээр-нин археологтар ам-даа үр-гүчүлөп турар.

(СЭТА-НЫҢ КОРР.).

Агаар

Бөгүн республикага бузут-таар, чамдык черлерге биче чашап, динирээр. Барымы утланымшыкынын хаттын дүргө секунд-ла 5—9 метр чедер. Агаарнын температурасы дагыт черлерге 19—23, өскөлеринге 26—30 градус изири.

Кызылга токар булуттаар, чагаа, Чөөн утланымшыкы-нын хаттын дүргө секунд-ла 5—9 метр чедер. Агаарнын температурасы 28—30 градус изиг болуп.

Редактор В. С. ШАВАНИН.

КИНОТЕАТРАЛАА

ИЮНЬ 16-ДА

«НАВЫРАЛ»: «Чалбымшталган дин» (2 сериязы катат) 13.25, «Чедик ок» 10.00, 11.40, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Агартыган ат» 15.00, «Элпи, Мария!» (2 сериязы катат) 17.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Енисей меридианынга ужуражылгалар» 16.30, «Кадай-кис» 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сактык дин» 9.00, 12.20, «Чериктин хер» 10.40, 14.20, 16.30, 18.40, 20.40 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРАГА: «Чайгы дүш» 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Бизыл Шетингил-Бравченко кулмучтуу, бажы № 3, ТЕЛЕФОНАРЫ: Редакторуну 24-63, редакторуну ораакчыларын 35-24, пропаган-дизинин 23-51, ханыскалыг секретарыны 23-35, аргийжи ачылар кылганын 37-13, культура кылганын 23-54, чедээ ажа-агый кылганын 21-47, үзөтүр кылганын 22-64, чагаа кылганын 41-27, информация база совет тургузуп кылганын 20-60, бугаа-терияны 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбей барган 32-75 телефотче долзар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделенин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садмынын талазы-биле өргөлдөйүн типография. (Кызыл Шетингил-Бравченко кулмучтуу (бажы № 1), ТС-00686.

Солун неделяда 6 катан үнер

Пар. ама 2, Тираж 15453 Чалгыт № 1762.